

شماره ۲۲ - تابستان ۱۳۹۷

... گل می‌ریخت

یاد آن شب که صبا در ره ما گل می‌ریخت
بر سر ما ز در و بام و هوا گل می‌ریخت
سر به دامان منت بود و ز شاخ گل سرخ
بر رخ چون گلت آهسته صبا گل می‌ریخت
خاطرت هست که آنشب همه شب تا دم صبح
شب جدا شاخه جدا باد جدا گل می‌ریخت
نسترن خم شده لعل لب تو می‌بوسید
خضر، گویی به لب آب بقا گل می‌ریخت
زلف تو غرقه به گل بود و هر آنگاه که من
می‌زدم دست بدان زلف دو تا گل می‌ریخت
تو به مه خیره چو خوبان بهشتی و صبا
چون عروس چمنت بر سر و پا گل می‌ریخت
گیتی آنشب اگر از شادی ما شاد نبود
راستی تا سحر از شاخه چرا گل می‌ریخت؟
شادی عشرت ما باغ گل افشان شده بود
که بپای من و تو از همه جا گل می‌ریخت

(دکتر محمد ابراهیم باستانی پاریزی)

خبرنامه

شماره ۳۲

زیر نظر مدیر قطب علمی

قطب علمی فردوسی و شاهنامه

شماره سی و دوم - تابستان ۱۳۹۷

مشهد - میدان آزادی - پردیس دانشگاه فردوسی مشهد

صفحه خانگی: www.cef.ir

تلفکس: ۰۵۱ - ۳۸۸۰۶۷۳۳

طراحی و صفحه‌آرایی: مرضیه دلیری اصل

همکاری برای تهیه مطالب: فاطمه محمدزاده

قطب علمی فردوسی و شاهنامه

خیر مقدم به همکار جدید گروه

اشاره

دکتر شیما ابراهیمی، استادیار آموزش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد، به تازگی به جمع استادان آموزش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد پیوسته است. کارنامک علمی ایشان به شرح زیر است:

کارنامک علمی دکتر شیما ابراهیمی

دکتر شیما ابراهیمی متولد ۱۳۶۴ در مشهد است. دوره کارشناسی ارشد را با دفاع از پایان‌نامه «بررسی زبان‌شناختی باهم‌آیی واژگانی در مثنوی معنوی مولانا» در ۱۳۹۱ با درجه عالی و نمره ۲۰ و دوره دکتری را با دفاع از رساله خود با عنوان «بررسی تأثیر تدریس مبتنی بر الگوی «هیجامد» بر یادگیری نکات فرهنگی، هیجامد، هیجان‌ات، غرقگی، هوش فرهنگی، سبک‌های یادگیری و نگرش زبان‌آموزان غیرفارسی‌زبان زن در ایران» با درجه عالی و نمره ۲۰ گذرانده است.

وی به مدت چهار سال در مرکز آموزش زبان فارسی دانشگاه فردوسی و پنج سال در دانشگاه پیام نور مشهد (گروه زبان‌شناسی، ادبیات انگلیسی و مترجمی) به عنوان استاد مدعو دروسی همچون مبانی زبان‌شناسی و کاربرد آن در زبان فارسی، اصول و نظریه‌های آموزش زبان، مرجع‌شناسی و روش تحقیق، مقدمات زبان‌شناسی، اصول و روش تحقیق، آواشناسی، زبان خارجی، روش تحقیق در مسائل زبان‌آموزی، دستور زبان، کلیات زبان‌شناسی، دستور و نگارش و پروژه کارورزی.

چاپ ۲۵ عنوان مقاله، ارائه ۲۲ مقاله در همایش‌ها و سمینارهای منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی در رشته زبان‌شناسی و چاپ دو کتاب با عنوان‌های «آزمون آمادگی دکتری» و «قدم نهایی» از فعالیت‌های علمی وی است. از توانمندی‌های علمی ایشان نیز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

دانشجوی نمونه دانشگاه فردوسی مشهد در بیست و پنجمین جشنواره دانشجوی نمونه در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶؛ خوشه یک در خوشه‌بندی شهاب استعداد درخشان در مقطع دکتری؛ سهمیه استعداد درخشان و دانشجویان ممتاز دانشگاه فردوسی مشهد در مقطع دکتری؛ رتبه اول مقطع دکتری در میان ورودی‌های ۱۳۹۲ رشته زبان‌شناسی همگانی دانشگاه فردوسی مشهد؛ رتبه اول در آزمون جامع ورودی‌های ۱۳۹۲ در مقطع دکتری؛ رتبه دوم در میان ورودی‌های ۱۳۸۸ رشته زبان‌شناسی همگانی دانشگاه فردوسی مشهد در مقطع کارشناسی ارشد و دانشجوی نمونه دانشگاه فردوسی مشهد در انتخاب دانشجوی نمونه کشوری در مقطع کارشناسی.

نشست‌های علمی قطب علمی

فضای شعر خودمان می‌بریم، از شعر تاجیکی نمی‌بریم. همچنین، نوشتن این شعرها به خط سریلیک، منجر به تغییراتی در حروف می‌شود که در آن قافیه‌ها دیگر با معیار عروض فارسی نمی‌خوانند. بنابراین، مذاق شعری ما این فضای شعری را نمی‌پسندد، گرچه در حین قرائت به تاجیکی لذت‌بخش‌تر است. به ، شعر تاجیکی برای ما شنیدنی است تا خواندنی. دکتر یاحقی در قسمت دوم سخنان خود رمان سَکرات نوشته گلرخسار را از جوانب مختلف بررسی کرد و در پایان نتیجه گرفت که گلرخسار شاعر است نه رمان‌نویس و از این روحیه شاعری در نوشتن رمان هم استفاده کرده است.

فرهنگ شهروندی در آئینه ادبیات

نشست فرهنگی - ادبی کمیته کارآفرینی گروه زبان و ادبیات فارسی، قطب علمی فردوسی و شاهنامه و اعضای شورای شهر مشهد کمیته کارآفرینی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی که از تیرماه ۱۳۹۷ و با هدف پیوند ادبیات با بدنه جامعه تشکیل شده است، نخستین نشست هم‌اندیشی و همکاری خود را با اعضای شورای شهر مشهد، ساعت ۵ بعد از ظهر روز چهارشنبه، ۲۷ تیرماه ۱۳۹۷ در دانشکده ادبیات و علوم انسانی برگزار کرد.

دغدغه دانشگاه، ارتقای فرهنگی - ادبی مشهد

در ابتدای این نشست، دکتر سید مهدی زرقانی، مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی، ضمن خوشامدگویی به مهمانان، درباره برخی زمینه‌های همکاری گروه زبان فارسی با شهرداری مشهد سخن گفت. وی با بیان این نکته که دغدغه دانشگاه، ارتقای فرهنگی - ادبی شهر مشهد است، اظهار داشت، همکاری شهرداری و دانشگاه می‌تواند از سویی مطالبات ادبی شهرداری را پاسخ گوید و از سویی برای دانشجویان ادبیات ایجاد کارآفرینی کند. دکتر زرقانی سپس برخی از سرفصل‌های این همکاری را برشمرد و درباره آن‌ها توضیح داد.

با شیوه عاشقان سخن می‌گوییم

عصری با گلرخسار صفی‌اوا در شهر کتاب تهران

نشست هفتگی شهر کتاب، روز سه‌شنبه دوم مرداد ۱۳۹۷ با عنوان «عصری با گلرخسار» با حضور دکتر محمد جعفر یاحقی، دکتر ابراهیم خدایار و دکتر مریم مشرف برگزار شد.

در این نشست ابتدا آقای محمد خانی معاون فرهنگی شهر کتاب ضمن معرفی مختصر گلرخسار صفی‌اوا و اشاره‌ای به آثار او، مناسبت این جلسه را همدلی و هم‌نوایی با هم‌زبانان تاجیک اعلام کرد. پس از پخش صدای گلرخسار دکتر محمد جعفر یاحقی، مدیر قطب علمی فردوسی و شاهنامه به جهان‌بینی فراملی و فراتاجیکی گلرخسار، جهان او را بیشتر جهان فرهنگی دانست تا جغرافیایی و این امر را زمینه فرارفتن شعر او از مرزهای تاجیکستان دانست. سپس، درباره بدقلقی‌های شعر تاجیکی گفت: مقداری از این بدقلقی‌ها، ناشی از تلفظ‌های خاصی است که با همان ریتم و آهنگ در شعر می‌آورند. بنابراین، وقتی ما شعر تاجیک را به فارسی تلفظ می‌کنیم، جور در نمی‌آید. برای مثال آنها بسیاری از کلمات را با «ی» مجهول تلفظ می‌کنند که در فارسی به صورت «ی» تلفظ می‌شود و یک سیلاب به شعر اضافه می‌کند. بنابراین، آن لذتی که ما از

مغتنم عنوان کرد و اظهار امیدواری کرد که این نشست‌ها برای هر دو طرف سودمند باشد.

شورای شهر، وام‌دار جامعه دانشگاهی

احسان اصولی، رییس کمیسیون فرهنگی - اجتماعی شورای شهر مشهد با بیان این نکته که شورای شهر مشهد، خود را وام‌دار جامعه دانشگاهی و نخبگان علمی می‌داند، از حضور در این نشست ابراز خرسندی کرد و اظهار داشت: شورای شهر همواره جامعه دانشگاهی را منشأ تحول، تغییر و حتی ارائه‌دهنده راه حل در بسیاری از برنامه‌های راهبردی شهر مشهد می‌دانسته و همواره خود را در مسیر استفاده از تخصص‌های علمی قرار داده است. وی کمیته کارآفرینی و شرکت ادب‌آگهان فردوسی را نقطه عطفی برای همکاری شهرداری و دانشگاه عنوان کرد و اظهار داشت: یکی از مواردی که همیشه دغدغه من بوده، همین درست‌نویسی و نیاز کارمندان شهرداری برای نگارش درست نامه‌های اداری است. در همین زمینه نیاز است که کمیته کارآفرینی کارگاهی برای کارمندان شهرداری برگزار کند و آیین نامه‌نگاری را به آن‌ها بیاموزد.

فرهنگ شهروندی در آیین ادبیات

دکتر بختیاری، مدیر عامل سازمان اجتماعی - فرهنگی شورای شهر مشهد با اشاره به فعالیت‌های شهرداری در زمینه توسعه فرهنگ شهروندی در شهر مشهد عنوان کرد که تلاش بر توسعه غیرمستقیم مقولات مربوط به فرهنگ شهروندی است و ادبیات با شیوه‌های خاصی می‌تواند این مسئله را به انجام رساند. وی همچنین درباره زمینه‌های مشارکت کمیته کارآفرینی با فرهنگسراهای شهرداری سخن گفت و اینکه این کمیته می‌تواند برخی از انتظارات فرهنگسراها را برآورده کند و زمینه‌های مشارکت زیادی در این مورد وجود دارد.

همکاری قطب علمی فردوسی و شاهنامه با

شرکت ادب‌آگهان فردوسی

شرکت پیش‌رشد ادب‌آگهان فردوسی در بهمن ماه ۱۳۹۶ فعالیت خود را آغاز کرد. این شرکت که به منظور کارآفرینی برای دانشجویان زبان و ادبیات فارسی تأسیس شده است، بیش

وی ابتدا درباره ارتباط گروه زبان فارسی با فرهنگسراهای شهرداری سخن گفت و عنوان کرد: در دانشکده ادبیات، تعداد زیادی از دانشجویان با تخصص‌های مختلف تحصیل می‌کنند که می‌توانند در زمینه‌های متعددی با فرهنگسراهای شهرداری همکاری کنند. به عنوان مثال، گروه تخصصی ادبیات کودک دانشکده می‌تواند همکاری مستمری با فرهنگسرای کودک و آینده و یا سایر فرهنگسراها داشته باشد.

دکتر زرکانی در ادامه، درباره اهمیت درست‌نویسی و ویراستاری سخن گفت و اینکه برخی از دانشجویان ادبیات فارسی با تخصص ویراستاری می‌توانند با شهرداری همکاری کنند و شهر را به سوی درست‌نوشتن هدایت کنند.

مشهد میراث‌دار خراسان بزرگ

ایشان در این نشست دکتر یاحقی، مدیر قطب علمی به فعالیت‌های ادبی شرکت ادب‌آگهان فردوسی (مرکز رشد دانشگاه فردوسی) اشاره کرد که با همین تدبیر کار خود را آغاز کرده است. وی با بیان اینکه امروز شهر مشهد، میراث‌دار همه خراسان بزرگ است، بزرگترین مسئله مشهد را تجسم فرهنگی - ادبی آن دانست و عنوان کرد که اگر چیزی غیر از این در این شهر اتفاق بیفتد، ظلم به این شهر است. دکتر یاحقی دانشگاه را دارای حق اولی بر مدیریت ادبی مشهد دانست و اظهار داشت که قطب علمی فردوسی و شاهنامه با جهان فردوسی‌شناسی ارتباط دارد و این برای داخل و خارج از ایران، امری شناخته شده است. وی همچنین درباره گرایش ادبیات حماسی در دانشگاه فردوسی سخن گفت و اینکه بسیاری از دانشجویان باعلاقه به شاهنامه و فردوسی در این دانشکده تحصیل می‌کنند و می‌توانند در خدمت مردم باشند. به این ترتیب، قطب علمی مرجعیت حماسی دارد و این حقیقتی است که کتمان نمی‌شود.

دکتر یاحقی در ادامه به ظرفیت شهر مشهد از نظر رفت‌وآمد گردشگر و زائر اشاره کرد و بیان کرد که زائران بارگاه رضوی علاوه بر بهره‌مندی از معنویت زیارت باید با اطلاعات بسیار و معنویت فرهنگی - ادبی شهر را ترک کنند.

دکتر عبدالله رادمرد، رییس دانشکده ادبیات و علوم انسانی نیز بهره‌مندی از این فرصت هم‌اندیشی فرهنگی - ادبی را بسیار

شماره ۲۲ - تابستان ۱۳۹۷

جعفر یاحقی، دکتر سید مهدی زرقانی، دکتر ابوالقاسم قوام، دکتر مهدوی، دکتر محمود فتوحی، خانم دکتر مریم صالحی نیا و دانشجویان زبان و ادبیات فارسی حضور داشتند، ابتدا دکتر یاحقی درباره ضرورت تأسیس این شرکت سخن گفت.

دکتر یاحقی اظهار داشت که همیشه در جامعه این خلأ وجود داشته است که اگر کسی به خدمات ادبی نیاز داشته باشد، باید به کجا مراجعه کند. این شرکت برای همین تأسیس شده است و می‌تواند به آن اعتماد کند. وی در ادامه گفت: همه دانشجویان زبان و ادبیات فارسی با هر مهارت ادبی می‌توانند عضو این شرکت باشند و فعالیت کنند. وی تأسیس این شرکت را مسیری برای اشتغال دانشجویان ادبیات فارسی دانست و اظهار داشت: امروزه دیگر دانشجویان نباید صرفاً به این بیندیشند که همگی استاد دانشگاه شوند. آن‌ها باید مهارت‌های ادبی را فراگیرند و هرکدام کارآفرینی در این زمینه باشند و برای خود و دیگران ایجاد اشتغال و درآمدزایی کنند.

ادامه این نشست به ذکر خاطرات استادان گروه زبان فارسی از دوره دانشجویی اختصاص داشت. هرکدام از استادان با بیان خاطرات خود، بر صمیمیت این جلسه افزودند. در ادامه دانشجویان نیز خاطرات دانشجویی خود را از استادان و دانشگاه تعریف کردند. این جلسه با اهدای هدایایی از سوی شرکت ادب‌آگهان به استادان پایان یافت.

از پنجاه عنوان خدمت ادبی را در چشم‌انداز فعالیت‌های خود قرار داده است.

از این فعالیت‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: ویراستاری کلیه متون ادبی، تایپ و نمونه‌خوانی، تبدیل فایل صوتی به فایل تایپ‌شده و ویرایش‌شده، مشاوره تخصصی مقاله و پایان‌نامه، آموزش نگارش مقاله دانش‌نامه‌ای، تهیه ویژه‌نامه و خبرنگار، برگزاری دوره‌های آموزشی با ارائه گواهی‌نامه، مشاوره تخصصی در زمینه گزینش نام (نوزاد، شرکت، فروشگاه، کتاب و...) نگارش متن کارت‌های دعوت با مناسبت‌های مختلف مشاوره ادبی در زمینه لباس‌نگاری و خانه‌آرایی و... شرکت ادب‌آگهان فردوسی با همکاری قطب علمی فردوسی و شاهنامه تاکنون کارگاه‌های آموزشی فن بیان و سخنوری، آموزش کامل ایندیزاین و صفحه‌آرایی و نمایش‌نامه‌نویسی را برگزار کرده است. گفتنی است برگزاری دوره‌های تخصصی ویراستاری، سبک‌شناسی، تسلط بر نرم‌افزار ورد و... از جمله کارگاه‌هایی است که هم‌اکنون در شرکت ادب‌آگهان برگزار شده است.

مهارت‌های ادبی، زمینه اشتغال

جشن روز معلم در شرکت ادب‌آگهان فردوسی و با همکاری قطب علمی فردوسی و شاهنامه به پاس قدردانی از استادان زبان و ادبیات فارسی، برگزار شد. در این نشست خودمانی که بسیاری از استادان زبان و ادبیات فارسی همچون دکتر محمد

همایش‌های داخلی

می‌کند. از ارزش‌های تعلیمی شاهنامه می‌توان به شیوهٔ نظم‌پردازی و داستان‌سرایی و آفرینش ادبی اشاره کرد که برای آموزش به داستان‌نویسان معاصر به کار می‌رود...»
حدّاد عادل در ادامهٔ پیام خود از ویژگی‌های تربیتی شاهنامه سخن گفته و اینکه این درخت پُرمیوه چگونه هویت ملی ایرانیان را تحت تأثیر قرار داده‌است. وی بینش دینی و آموزه‌های اخلاقی شاهنامه را از دیگر موارد تربیتی و تعلیمی شاهنامهٔ فردوسی عنوان کرد.

چگونه زیستن و چگونه اندیشیدن

قرائت پیام سید محمد بطحایی، وزیر آموزش و پرورش از دیگر بخش‌های این مراسم بود. در قسمتی از پیام وی آمده است: «فردوسی توانسته‌است فرهنگ و اندیشه و اعتقادات اسلامی ایرانیان را در داستان‌های شاهنامه انعکاس دهد. به‌طوری که خوانندهٔ امروزی بتواند از آن درس چگونه زیستن و چگونه اندیشیدن بر مبنای تعالیم دینی را فرا بگیرد. برگزاری همایش ملی «شاهنامه و تعلیم و تربیت» نیز نشان از درایت برگزارکنندگان آن دارد. امیدواریم که پژوهشگران و دوستان ما توانسته باشند اندیشه‌های اخلاقی و تعالیم انسانی شاهنامه را که برگرفته از آیات و روایات اسلامی است، به‌خوبی تبیین نموده و جامعهٔ متمدن و با فرهنگ ایرانی و تشنگان این وادی را سیراب کنند.»

پدر زبان پارسی

سید سعید سرابی، مدیر کل ادارهٔ فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان رضوی نیز ضمن خیر مقدم به مهمانان و سپاسگزاری از دست‌اندرکاران این همایش، دربارهٔ فردوسی و شاهنامه و نیز روز بزرگداشت زبان فارسی گفت: «دو مناسبت مهم در تقویم فرهنگی کشور که در کنار بر معنا و مفهوم آن افزوده شده‌است؛ زیرا فردوسی حکیم سخن است و پدر زبان پارسی و

خرد یار و فرهنگش آموزگار

(گزارشی از همایش بزرگداشت فردوسی)

همایش بزرگداشت فردوسی با محور «تعلیم و تربیت» روزهای دوشنبه، بیست‌وچهارم و سه‌شنبه، بیست‌وپنجم اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷ با همکاری قطب علمی فردوسی و شاهنامه، مؤسسهٔ فرهنگی هنری خردسرای فردوسی، انجمن ترویج زبان و ادبیات فارسی شعبهٔ خراسان و انجمن علمی - آموزشی معلمان زبان و ادبیات فارسی خراسان رضوی در تالار فردوسی دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی برگزار شد.

دوشنبه، ۲۴ اردیبهشت‌ماه، ساعت ۴ بعد از ظهر، آغاز هم

شاهنامه درختی پُرمیوه

در بخش آغازین همایش، دکتر محمد جعفر یاحقی، مدیر قطب علمی فردوسی و شاهنامه و دبیر علمی همایش فردوسی، پس از توضیح دربارهٔ چگونگی برگزاری همایش و نیز شرح بن‌مایه‌های تعلیم و تربیت در شاهنامهٔ فردوسی، پیام دکتر غلامعلی حدّاد عادل، رئیس فرهنگستان زبان و ادب فارسی را قرائت کرد. در بخشی از این پیام آمده است: «شاهنامه هم در عرصهٔ «تعلیم» و هم در عرصهٔ «تربیت» برای ما آورده‌های بسیار دارد. در عرصهٔ تعلیم، نخستین نکته‌ای که به ذهن متبادر می‌شود، این است که شاهنامه، به‌علت از دست رفتن بیشتر آثار نظم و نثر فارسی پیش از فردوسی، عملاً بزرگ‌ترین گنجینهٔ کهن واژگان فارسی به‌شمار می‌رود و از این حیث برای آموزش زبان فارسی منبعی سرشار و پُربار است. دیگر اینکه از شاهنامه می‌توان برای آموزش تاریخ ایران‌زمین سود برد. بخش‌های تاریخی شاهنامه، به‌گواه محققان مستند و واقعی است و این خصوصیت نیز ارزش آن را دوچندان و

جمال وزیری و مجموعه چکیده مقالات همایش با عنوان *سخن‌های بهتر ز یاقوت زرد* رونمایی شد.

سخنرانی‌های روز دوشنبه

هیئت رئیسه: دکتر مهدخت پورخالقی چترودی، دکتر سید مهدی زرقانی، دکتر ابوالقاسم قوام، دبیر نشست: مهربانو حصاری.

در این نشست دکتر محمود مدبری، استاد دانشگاه باهنر کرمان، با موضوع «اختر شیر و طالع اسکندر از پلوتارک تا منوچهرخان حکیم»، دکتر فرزاد قائمی با عنوان «سیر شناخت شهریارنامه و معرفی واریانتهای اصلی آن بر پایه نقد متنی نسخ منظومه»، دکتر احمد شفیق‌یار (استاد دانشگاه هرات افغانستان) با عنوان «آیین‌ها و رسوم در شاهنامه»، محمدرضا خوشدل (نایب رئیس انجمن علمی آموزشی معلمان زبان و ادبیات فارسی خراسان رضوی)، با عنوان «شاهنامه و کتاب‌های درسی»، علی نورصبیحی (دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی گرایش ادبیات حماسی) با عنوان «چند نکته در باب تنها تصحیح علمی انتقادی شاهنامه» سخنرانی کردند.

روز سه‌شنبه، ۲۵ اردیبهشت ماه، ساعت ۸ صبح

دومین روز از همایش فردوسی ساعت ۸ صبح روز سه‌شنبه، بیست و پنجم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷ در تالار فردوسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی برگزار شد.

نگهبان هویت ایرانی و اسلامی و از سوی دیگر، زبان فارسی زبانی است پُرظرافت و سرشار که در دامن آن شخصیتی بی‌بدیل همچون فردوسی و اثری سترگ چون شاهنامه پدید آمده‌است و بر ماست که این نعمت گران‌بهای آرزو بگذاریم و قدر بدانیم.» سرابی در ادامه سخنان خود درباره اعطای نشان فرهنگی هنری فردوسی اظهار داشت که امسال نیز هم‌زمان با روز بزرگداشت فردوسی، نشان فردوسی به سه تن از فرهیختگانی که عمر خود را صرف خدمت به ساحت علمی، فرهنگی و شناخت آثار و احوال و احوال فردوسی کرده‌اند، اعطا خواهد شد.

میاسای از آموختن یک زمان

ادامه این مراسم به رونمایی کتاب در زمینه شاهنامه فردوسی و ادبیات حماسی اختصاص داشت. با حضور دکتر محمد جعفر یاحقی، دکتر محمدرضا راشد محصل، دکتر محمد مهدی ناصح و دکتر سید علی کرامتی مقدم کتاب‌های مجموعه مقالات همایش شاهنامه و تعلیم و تربیت با عنوان *میاسای از آموختن یک زمان*، به کوشش دکتر سید علی کرامتی مقدم و نظارت دکتر محمد جعفر یاحقی، *طومار جامع نقلی شاهنامه اثر دکتر فرزاد قائمی*، *مجموعه مقالات الکترونیک همایش ملی شاهنامه و تعلیم و تربیت با عنوان خردپیشه‌ای در ره تربیت*، کتاب *راحت‌الارواح، روایت عامیانه از داستان برزو اثر سید*

علوم تاجیکستان) با عنوان «مبانی خرد سیاسی در هفت‌بزم انوشیروان و بزرگمهر در شاهنامه فردوسی» سخنرانی کردند.

گفتنی است میان برنامه‌های نشست‌ها به شاهنامه‌خوانی و نقالی اختصاص داشت.

جایزه محمد قهرمان از مشهد به اصفهان رفت

مراسم اولین دوره جایزه ادبی استاد محمد قهرمان، ساعت ۱۳ روز دوشنبه، ۳۱ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷ در تالار دکتر شریعتی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد برگزار شد.

در آغاز این مراسم، دکتر محمود فتوحی رومعجنی، عضو هیئت داوران جایزه ادبی محمد قهرمان به ویژگی‌های فرهنگی، هنری و ادبی دوره صفویه اشاره کرد. وی اوج‌گیری سبک‌ها و مکاتب هنری در نگارگری، نقاشی و خوشنویسی را از مشخصه‌های این دوره عنوان کرد و گفت: در دوره صفویه می‌توان پیوند مکاتب هنری و ادبی ایران و هند را کاملاً دید.

وی همچنین رشد مسائل فلسفی را در ایران در دوره صفویه، حاصل پیوند ایران و هند دانست. چنانکه میرفندرسکی در هند به مطالعه فلسفه پرداخته و سپس آن را به شاگردش ملاصدرا منتقل کرده است. آنچه به عنوان حکمت متعالیه ملاصدرا وجود دارد، حاصل همین پیوند است. دکتر فتوحی همچنین اشاره

سخنرانی‌های بخش نخست

هیئت رئیسه: مژگان موحد، دکتر محمود مدبری، دکتر عبداله رادمرد، دبیر نشست: رؤیا رستگار

در این نشست، دکتر لیلا حق‌پرست، با عنوان «کارکرد دوگانه جهان پهلوان در جهان حماسه»، دکتر احمد خواجه‌ایم و دکتر رحیمی (استادان دانشگاه حکیم سبزواری) با عنوان «ناپایداری دنیا در نگاه و اندیشه حکیم توس»، دکتر محمود فتوحی با عنوان «نبرد زبان دهقان و تازی در خراسان»، دکتر علیرضا قیامتی (دانشگاه فرهنگیان - پردیس شهید بهشتی مشهد) با عنوان «تأثیر آموزه‌های اخلاقی شاهنامه بر منظومه‌های پهلوانی»، دکتر مهدخت پورخالقی چترودی و شیرین صمصامی با عنوان «هیأت باشکوه انسان خودشکوفای از نگاه فردوسی با رویکرد تطبیقی با نظریه مازلو»، محمد بیانی (دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی گرایش ادبیات حماسی) با عنوان «بررسی اسطوره‌ای سرما در شاهنامه فردوسی» سخنرانی کردند.

سخنرانی‌های بخش دوم

هیئت رئیسه: دکتر محمد جعفر یاحقی، دکتر احمد شفیق رسول‌یار، دکتر مهدی ستودیان

دبیر نشست: دکتر فریبا عطاشیبانی

در این بخش نیز دکتر سید علی کرامتی مقدم (دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید بهشتی مشهد) و سیده آمنه حسینی جهانگیر (دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی) با عنوان «شاهنامه رهایی از اهریمن در پرتو اخلاق‌مداری»، حامد مهرادفر (دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی گرایش ادبیات حماسی) با عنوان «بررسی ظرفیت‌های ملی در آفرینش ادبی با محور تعلیم و تربیت فرد انسانی و شهروند اجتماعی»، مژگان موحد با عنوان «ابیات شاهنامه در تاریخ‌نامه هرات، غلامرضا حافظی (انستیتو آکادمی علوم تاجیکستان) و مریم وافی ثانی (عضو رسمی انستیتو رودکی

کتابدارها از فرصت حضور در کتابخانه استفاده کنند و مثل ایشان صاحب کتاب شوند که این آرزوی من هیچ‌وقت محقق نشد. وی استاد قهرمان را در زمینه تحقیقات خود؛ یعنی سبک هندی بسیار پرکار و صاحب‌نظر عنوان کرد و اینکه ایشان پاسخگوی همه پرسش‌ها درباره این سبک بودند. دکتر یاحقی از دانشجویان خواستند که در مسائل مختلف ادبی خودشان تحقیق کنند و به نتیجه برسند و فقط بر نتایج دیگران متمرکز نباشند. وی همچنین به انجمن ادبی قهرمان اشاره کرد و گفت: این انجمن در کنار انجمن فرخ، مهمترین انجمن ادبی خراسان بوده که پس از درگذشت ایشان توسط دوستدارانشان ادامه پیدا کرده است.

دکتر سلمان ساکت، داور و دبیر اولین دوره جایزه ادبی قهرمان نیز درباره روند برگزاری این مراسم گفت: آیین‌نامه این جایزه در هفتمین جلسه شورای مرکزی انجمن آثار مفاخر و اسناد دانشگاه در پنجم آبان ماه ۱۳۹۵ به تصویب رسید و در نشست خبری در تاریخ ۲۶ اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۶ با رونمایی از پوستر، فراخوان جایزه اعلام شد.

وی همچنین گفت: در این دوره ۲۰ اثر (۱۱ کتاب، ۷ پایان‌نامه دوره ارشد و یک رساله دکتری و یک مقاله) ارسال شده بود که پس از بررسی اولیه و بر اساس آیین‌نامه جایزه ادبی استاد قهرمان، ۱۴ اثر (۸ کتاب و ۶ پایان‌نامه و رساله دکتری) به مرحله داوری رفت.

ساکت ادامه داد: همّت خانواده شادروان قهرمان در بنیانگذاری این جایزه در تداوم کوشش‌های استاد قهرمان در حوزه پژوهش‌های ادبی مرتبط با سبک هندی بسیار بوده و خواهد بود.

در این مراسم از دکتر سعید شفیعیون، عضو گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان و مصحح کتاب *نفیس‌المآثر* به عنوان برگزیده اولین دوره جایزه ادبی قهرمان با اهدای تندیس، لوح و جایزه نقدی تقدیر شد.

کرد که برخلاف تصوّر محققان ادبی، دوره صفویه دوره‌ای است که مردم همگی سواد داشتند و می‌نوشتند و ادبیات قهوه‌خانه‌ای در این دوره نشان می‌دهد که مردم همگی نکته‌دان و نکته‌سنج بوده‌اند و همین قهوه‌خانه‌ها محلی برای انتقال دانش بوده است. وی اظهار داشت که این دوره از نظر محققان ادبی خارج از کشور، دوران رنسانس ادبی است؛ حال آنکه در این ایران، آن را دوره انحطاط ادبی می‌نامند.

دکتر فتوحی پویایی اجتماعی و ارتقای سطح سواد اجتماعی در جامعه آن روز را از شاخصه‌های دوره صفویه دانست و اضافه کرد: صدای متکثر می‌تواند فضایی متکثر ایجاد کند که تاریخ و جریان‌های به حاشیه رانده شده را به اصل خود بازمی‌گرداند. وی با اشاره به تخصص استاد قهرمان در ادبیات دوره صفویه از دانشجویان خواست که به دوره‌های ناشناخته شده‌ای مانند دوره صفویه قدم بگذارند تا بتوانند درک روشن و شفاف‌تری از آن دوره به علاقه‌مندان این حوزه ارائه دهند.

در ادامه این مراسم، دکتر محمد جعفر یاحقی، مدیر قطب علمی فردوسی و شاهنامه، از چگونگی آشنایی خود با استاد قهرمان سخن گفت و اظهار داشت: من در سال ۱۳۴۶ که به دانشکده ادبیات آمدم، استاد قهرمان کتابدار کتابخانه بودند و همیشه می‌دیدم که ایشان مشغول مطالعه نسخه‌های خطی و مطالعه بودند. دکتر یاحقی همچنین گفت: استاد قهرمان استفاده مفیدی از کتاب‌ها داشتند و من آرزو داشتم که همه

برگزاری بازارچه صنایع دستی، غذاهای سنتی و محلی در روستای گسستج، بازدید از شهر تاریخی تون، قنوت بلده و مجموعه آب‌گرم معدنی فردوس و کویر از دیگر برنامه‌های این همایش بود.

به پاس نیم‌قرن مدارا (به بهانه بزرگداشت دکتر محمد جعفر یاحقی)

درآمد

صبح یکشنبه، شانزدهم اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷، عطر رازناک اردیبهشت از پنجره‌های دانشگاه فردوسی مشهد بر دل‌ها می‌وزید و حنجره‌ها از واگویی‌هایی شکرین لبریز بود. همه آمده بودند تا از پنجاه سال مردی حکایت کنند که ادبیات را مشتاقانه نوشیده است.

امروز همه از دکتر محمد جعفر یاحقی سخن گفتند. مردی که اندیشه‌های بالبلندش را زلال و بی‌دریغ بر ایران و به ویژه بر خراسان باریده است و کدام باران، این‌گونه گشاده‌دست و مهربان، جان‌هارا از سبزمنشی سیراب می‌کند.

مراسم نکوداشت دکتر یاحقی که به همت انجمن آثار و مفاخر دانشگاه فردوسی، بنیاد نخبگان و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با همکاری نهادهای مردمی مانند مؤسسه فرهنگی خردسرای فردوسی تدارک دیده شده بود صبح روز یکشنبه شانزدهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷ با نصب تابلو میراث فرهنگی با

قدم‌نهادن بر جای پای ناصر خسرو در تون

همایش ظرفیت‌های گردشگری فردوس به مناسبت هزارمین سفر ناصرخسرو به تون با همکاری دانشگاه فردوسی مشهد، انجمن ترویج زبان و ادب فارسی و گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی شاخه خراسان رضوی، ادارات و نهادهای مردمی و محلی با حضور دکتر محمد جعفر یاحقی، دبیر علمی همایش، دکتر خدیجه بوذرجمهری، دبیر اجرایی، حسن رضانی، مدیر کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان جنوبی در روزهای ۲۳ و ۲۴ اسفندماه ۱۳۹۶ در شهر فردوس برگزار شد.

به گفته دکتر خدیجه بوذرجمهری، دبیر اجرایی همایش، ۲۰۰ مهمان از جمله استادان و سرمایه‌گذاران حوزه گردشگری، توانمندی‌ها و جاذبه‌های گردشگری فردوس را معرفی کردند. دکتر بوذرجمهری درباره مقالات این همایش اظهار داشت: ۴۵ مقاله شامل ۴۱ مقاله داخلی و ۴ مقاله از کشورهای افغانستان، ترکیه و هند به این همایش ارسال شد که از این میان، ۲۱ مقاله در دو روز ارائه شد.

در این همایش، از چهار کتاب با عنوان‌های *واژه‌نامه گویش تون*، *دو جلد کتاب آن سال‌ها*، *دیوان نثاری تونی* و *دیوان موالی تونی* رونمایی شد.

خاطرات کودکی و دوران دانشجویی دکتر یاحقی در دو جلد، گنج خرد، خوشنویسی ابیات برگزیده شاهنامه، دیهیم هفتاد، مهرنامه هفتاد سالگی دکتر یاحقی، فصلنامه پائز شماره ۲۸ (دنباله مقالات اهدا شده به دکتر یاحقی). توضیح آن که کتاب دیهیم هفتاد به خواستاری و اشراف آقایان دکتر محمود فتوحی، دکتر سلمان ساکت و اصغر ارشاد سرابی در ۷۴۰ صفحه منتشر شده است. اهدای لوح‌های تقدیر فراوانی از سوی مؤسسات و نهادها و افراد و سازمانها به دکتر یاحقی و گرفتن عکسهای یادگاری آخرین بخش این نشست شکوهمند بود.

گزارش تفصیلی این جلسه در فصلنامه پائز، شماره ۲۹ صص ۱۹۸-۱۷۹ چاپ شده است.

بعد از ظهر آن روز در جلسه‌ای علمی‌تر و خودمانی‌تر که در دانشکده ادبیات تشکیک مدیریت دکتر محمود فتوحی اداره می‌شد، عده‌ای از استادان فرهنگستان زبان و ادب فارسی که برای شرکت در مجلس بزرگداشت همکار خود به مشهد آمده و در جلسه صبح هم شرکت داشتند یعنی استادان: دکتر ژاله آموزگار، دکتر مهری باقری، استاد احمد سمیعی و استاد موسی اسوار هر کدام جداگانه در مورد گوشه‌ای از خلیقات و کارها و اثرگذاری‌های دکتر یاحقی سخن گفتند. دکتر سید مهدی زرقانی مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی هم در گفتاری

حضور مدیرکل میراث فرهنگی و مدیرکل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان رضوی، نماینده مشاور وزیر و رئیس بنیاد ملی نخبگان کشور و رئیس بنیاد نخبگان خراسان رضوی بر پیشانی منزل دکتر یاحقی آغاز شد.

در شورای اسلامی شهر مشهد هم پیشنهاد شده بود که خیابان محل سکونت دکتر یاحقی به نام «استاد محمدجعفر یاحقی» نامگذاری شود که تا بلو رسمی آن چند روز بعد نصب گردید.

جلسه پاسداشت پنجاه سال خدمات فرهنگی دکتر یاحقی ساعت ۹ همان روز در محل تالار دکتر رحیمی‌زاده دانشکده علوم دانشگاه فردوسی در حضور انبوهی از مسئولان استانی و کشوری، شاگردان، همکاران، دوستان و دوستداران و قاطبه اهالی فرهنگ مشهد و زادگاه وی، شهرستان فردوس، برگزار شد. در این جلسه وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، رئیس دانشگاه فردوسی، مدیرکل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان رضوی، رئیس بنیاد نخبگان خراسان رضوی، دکتر محمود فتوحی استاد دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دکتر محمد سرور مولائی دانشمند افغانستانی مهمان جلسه و عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی هریک به طور جداگانه در ذکر فضائل و آثار و خدمات فرهنگی دکتر یاحقی سخن گفتند. قرائت پیام دانشمند مردم شناس تاجیک پروفیسور روشن رحمانی که از دوستان دکتر یاحقی توسط دکتر نارمحمد سیدزاده از تاجیکستان و پیام خانواده‌ی استاد خدایی شریف‌زاده از تاجیکستان در ادامه تأثیر خدمات برون مرزی دکتر یاحقی را به حاضران نشان داد.

در این برنامه از هنرمند نام آشنای خراسان استاد کیوان ساکت نیز دعوت شده بود که اجرای قطعاتی از هنر ایشان به محفل رونق و روح خاصی بخشید. پایان بخش سخنرانی‌های این مجلس سخنان کوتاه دکتر یاحقی بود که متن آن را پس از این گزارش می‌خوانید.

در پایان هم با حضور وزیر ارشاد از چهار کتاب زیر که به این مناسبت منتشر شده بود رونمایی به عمل آمد: آن سالها

۴۰ سال قبل از ۱۳۹۶ که ۳۰ ساله بودم، یعنی درست ۱۸ خرداد ۱۳۵۶ کسی در همین دانشگاه همراه من شد که این راه دراز ۴۰ ساله پس از آن را باهم پیمودیم: دکتر خدیجه بوزرجمهری عضو هیأت علمی گروه جغرافیای دانشگاه فردوسی مشهد، که اگر نمی‌بود و همراه و یاور من نمی‌شد، نمی‌دانم که حالا کجای کار ایستاده بودم. ما هردو بر سر هم اینک ۹۶ سال در فضای این دانشگاه نفس کشیده‌ایم خدا کند که کار هم کرده باشیم. یک سال بعد از آن: سال ۱۳۵۷ یعنی ۳۹ سال پیش از ۱۳۹۶ ما دو نفر شدیم سه نفر. سایه‌ای به کبودی یک نیلوفر در زندگی ما پیدا شد که سیزده سال بعد- و چه زود!- یعنی ۲۶ سال قبل از ۱۳۹۶ جلو دانشکده مهندسی همین دانشگاه مثل یک خیال به آسمان‌ها پرکشید. اگر می‌بود پس حالا او ۴۰ ساله بود و حتماً گل‌های دیگری در دامن داشت که باغچه کم رونق زندگی ما را رنگ و روئی دیگر می‌بخشید. سه تن دیگر اعضای بعدی خانواده ما هم در فضای همین دانشگاه دیده گشودند و در همین دانشگاه هم درس خواندند بنابراین دانشگاه فردوسی خانه اول ما بود و برای من یکی که خانه آخر هم خواهد بود.

۲۴ سال پیش از ۱۳۹۶ بود که کارگزینی دانشگاه به من گفت: استاد. من که هنوز هم که ۲۵ سال از آن سال می‌گذرد و در همین سال ۱۳۹۶ به زبان کارگزینی با احراز پایه ۴۰ در

جداگانه به تقسیم‌بندی حوزه‌های کاری استاد یاحقی پرداخت و او را استادی پرکار و پر اثر معرفی کرد. هنرنمایی گروهی از هنرمندان تربت جام پایان بخش این نشست خودمانی بود.

«سال هفتادم»

(متن سخنان دکتر یاحقی در جلسه نکوداشت)

۱۳۹۶ برای من و خودش مبدایی بود. من هنوز در آن مبدأ سیر می‌کنم. سال ۱۳۹۷ را به رسمیت نشناخته‌ام. دیده‌اید که معمولاً اوایل هر سال وقتی آدم تاریخ می‌گذارد به سهو همان تاریخ سال قبل را می‌گذارد. من هنوز در سکر همان سهوم. گفتم سال قبل برای من و خودش مبدأ تاریخی بود: ۱۸ خرداد ۱۳۹۶ که شد، هفتاد بهار را با اطمینان پشت سر گذاشته بودم. فردوسی گفته بود و بد گفته بود:

ز هفتاد بر نگذرد بس کسی

ز دوران دهر آزمودم بسی

من از هفتاد برگزیدم و هنوز هم هستم زیرا آقای دکتر کافی از من قول گرفته که دو سال دیگر در دانشگاه باشم. تازه این مدت هم که به سر آمد باز هم خواهم بود. هیچ کس نمی‌تواند پای مرا از دانشگاه ببرد مگر مرگ، کز مرگ عاری بود.

خوشبختانه من وقتی چشم به دنیا باز کردم هنوز بهار کاملاً از شهر من رخت برنسته بود. آن سال‌ها و تا سال‌ها بعد هر چیزی سر جای خودش بود.

در تابستان ۱۳۴۶ یعنی ۵۰ سال پیش از ۱۳۹۶ من شده بودم دیپلم ادبی و راهی دانشگاه بودم. همین دانشگاهی که الان تویش هستم. همان سال پس طالع من با دانشگاه مشهد گره خورد، گرهی که اکنون حتی به دندان هم نمی‌شود باز کرد. ۴۶ سال قبل از ۱۳۹۶ یعنی در مهرماه ۱۳۵۰ که لیسانس گرفته بودم کار تدریس در دانشگاه مشهد آغاز شد، البته در دبیرستان دانشگاه. و چهار سال بعدش یعنی ۴۳ سال پیش از ۱۳۹۶ رسماً شدم عضو هیأت علمی این دانشگاه و از هر جهت محکم کاری صورت گرفت.

شماره ۲۲ - تابستان ۱۳۹۷

گرداگرد خودم می‌بینم. وقتی به یاد می‌آورم که دیگران و دنیای بزرگ اطراف از نتایج کارم بهره می‌برند، شادان و شاداب می‌شوم. معلمی باغبانی است و باغبانی مراقبت از برکشیدگی و افراختگی و بارآوری است. در میان درختان باغ «سرو آزاد» هم هست که بار و برگش آزادگی و افراختگی و سرسبزی است. سروهای سایه‌فکن هم کم از درختان بارآور نیستند آخر آدمی غیر از میوه و بر و بار و سایه و آسودن به آزادگی و سرفرازی هم سخت نیازمند است، گاهی بیشتر و برتر و پیشتر از آن دو تای دیگر. که: «مرا پشت زآزادگان است راست». آزادگان البته به فراوانی بارآوران نیستند، چنانکه در باغ؛ جای هیچ سخنی نیست که: «مادر آزادگان کم آرد فرزند». در باغ اما سرو آزاد هم از مراقبت باغبان برخوردار است.

تا سال ۱۳۹۶ این باغبان آهسته کار - نمی‌گویم پیر، برای آن که او هنوز با نشاط جوانی بدرود نگفته است - ۴۶ سال در کار آبیاری درختان باغ بوده است. ۴۶ سال عمر کمی نیست اما زمان در آیمای که این باغبان آهسته‌کار با درختان می‌گذراند، متوقف می‌شود و تا حد زیادی نمی‌تواند در عزم زندگی و سیمای کاری او خلل ایجاد کند. این سال ۱۳۹۶ را به خاطر بسپارید. مبدأ و منتهای کار این معلم مصمم به این سال باز بسته است. من که قرار نیست بمیرم. من با مرگ کاری ندارم، اما اگر او دست از سر من برندارد و روزی به سراغم بیاید آن روز را یقیناً با ۱۳۹۶ نسبتی خواهد بود. فکر می‌کنید آن روز یکی از روزهای ۱۴۰۶ باشد؟ من که هنوز به آن روز فکر نمی‌کنم.

او آموخته است: از تاریخ سرزمین خود و از پیر زبان‌آور دبارخویش - فردوسی بزرگ - که با زمانه کنار بیاید، به ناملایمات لبخند بزند، نادلپذیری‌ها را در گشادگی سینه رها کند و از سختی‌ها چهره در هم نکشد، با دلخواسته دیگران همدلی کند که اگر نمی‌کرد اکنون نباید این جا می‌بود؛ که

کرسی استادی پایدار شده‌ام، باز هم خود را دانشجوی ۵۰ سال پیش می‌بینم و هر روز حتی از دانشجویانم چیزهای تازه‌ای یاد می‌گیرم.

برای نیفتادن سه پایه هم کافی است و نیازی به ۴۰ پایه نیست. چل چراغ شنیده بودیم و ایضاً چل ستون، اما چل پایه خیر. و تازه چل ستون معروف که ۲۰ پایه‌اش مجازی است و سایه‌ای در آب. مال من که هر چهل پایه‌اش مجازی است و کفی برباد!

در سال ۱۳۹۶ که ۷۰ بهار را دیده بودم و ۵۰ بهارش به باغبانی همین باغی که در آنیم یعنی دانشگاه فردوسی، گذشت؛ نمی‌دانم چند نهال را بیش و کم آبیاری کرده بودم. باغبان کارش آبیاری و رسیدگی است. او چه می‌داند هر سال چند نهال را آبیاری می‌کند! این هست که به هر طرف که نگاه می‌کند نهال‌های دست پرورد خود را می‌بیند؛ در سایه هر درختی که می‌نشیند می‌تواند به یاد بیاورد که روزی این درخت را آبیاری کرده است.

چه اتفاق خوشی! یک داستان زندگی‌نامه‌ای می‌گوید که فردوسی هم باغبان بوده و به همین دلیل به «فردوسی» نامبردار شده است؛ آخر «فردوس» را در فرهنگ‌ها باغ و بستان و بهشت معنا می‌کنند. بند راست و دروغ این داستان نباشید. به شاهنامه نگاه کنید؛ این همه گفتگو از درخت و مضمون سازی و تصویرگری برای درخت در هیچ کتاب دیگری دیده نمی‌شود. اصلاً شاهنامه در نگاه فردوسی خود درختی است «گشن بیخ و بسیار شاخ»؛ و «میوه‌داری» که: «بارد همی بار او برچمن».

از میان درختانی که باغبان می‌پرورد بعضی میوه‌دارند و برخی سایه‌دار و هر دو گروه موجب برخورداری دیگران. باغبان برای دیگران کار می‌کند. می‌کارد و می‌پرورد تا دیگران بخورند و بیاسایند. من اکنون به هرجا می‌نگرم از آن درختان بارآور و سایه‌دار که حتی اگر شده یکی دوباری آبیاری کرده‌ام،

در خود گنجانده است، سخن گفت. در ادامه، دکتر محسن رجعتی دربارهٔ روش نوین کاشت حلزون و تأثیر آن در تکامل مهارت‌های زبانی کودکان کم‌شنوا سخنرانی کرد. خانم دکتر بهار سخنان بعدی این همایش بود که دربارهٔ نگاه تازهٔ ابن سینا به دانش پزشکی سخن گفت. وی ابتدا به دوران زندگی ابن سینا اشاره کرد و اینکه وی چگونه مسیرهای دشوار را برای فراگیری این علم پیموده است. دکتر بهار سپس دانش ابن سینا را دور از هرگونه خرافه و جادو و... عنوان کرد که دانش پزشکی وی صرفاً بر پایهٔ علم بنا شده است. نقالی استاد جلال شهبازنژاد بخش دیگری از این همایش بود که قسمتی از شاهنامه را نقل کرد. استاد محمدرضا فرزین نیز دربارهٔ «نگاهی گذرا به دانش پزشکی در ایران باستان و بازتاب آن در شاهنامه» سخنرانی کرد و ابیاتی از شاهنامه را که مرتبط با این موضوع بود، قرائت کرد.

بخش دیگر این همایش به شاهنامه‌خوانی کودکان کم‌شنوا از گروه آموزشی و پژوهشی **آناهید** سرپرستی مینا ریاسی و مریم انوری اداره می‌شود. **کد** راهنمایی مربی مربوط، خانم مریم مصدقی، اشعاری را قرائت کردند. مرکز تخصصی زبان، گفتار و شناخت آن‌هاید با استفاده از تکنیک‌های آموزشی در زمینهٔ توان‌بخشی کودکان کم‌شنوا فعالیت می‌کند. این تکنیک‌ها کمک می‌کند کودکان کم‌شنوا نیز بتوانند با استفاده از موسیقی، شعر بخوانند و از آن لذت ببرند.

این محفل هم که شما در آنید دلخواستهٔ او نبود. برای او خواسته شده بود و تا کی می‌توانست او با دلخواه گروه زیادی از دوستان نادلبخواهی کند! مدارا و هم‌آوایی را از پیر خرد این دیار آموخته بود و پایداری را از لوک پیر وطن که از همهٔ نامالیقات و نادلبخواهی‌ها با شکیبائی تاریخی خود گذشته و همچنان پاینده و پایدار مانده است - که پاینده‌تر بادا - و حالا چه توصیه‌ای می‌تواند داشته باشد او جز «مدارا»، جز تحمل، جز تساهل؟ و گمان می‌کنید جامعه ما امروز به چه چیزی نیازمندتر است جز مدارا و هم‌آوایی با غیر، جز گشاده‌دلی و تحمل دیگران؟ من باید تحمل می‌کردم و به ارادهٔ دیگران احترام می‌گذشتم. معلم باید عشق بورزد و «دور چون با عاشقان افتد تحمل بایدش» معلم باید تحمل داشته باشد - همه باید تحمل داشته باشند - معلم باید بداند که: «اعتقاد و عشق دلیر کند و همه ترسها ببرد» من یک عمر عشق ورزیدم. و حالا که کثیری از دوستان، مسئولان و غیر مسئولان این سرزمین آستین کار بالا زده و بزرگانه چنین کرده‌اند «چو کرد باید کار»، که می‌بینید و شما همگی هم به هوای دوستی و مهر‌آوری هوای این تالار را اینگونه به بوی مهربانی خویش آغشته‌اید، چرا نگوئیم: سپاس. چرا نگوئیم: درود! و در همین جا بدرود!

چهل و دومین همایش میان فصلی خردسرای فردوسی «پزشک تو پند است و دارو خرد»

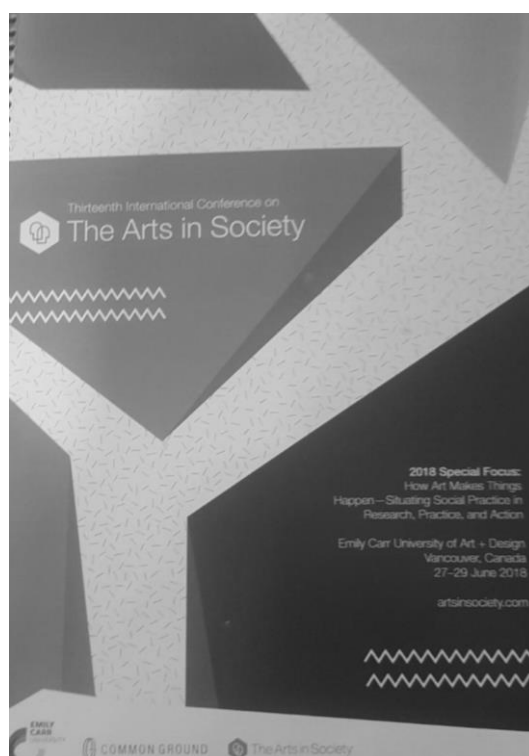
چهل و دومین همایش میان فصلی مؤسسهٔ خردسرای فردوسی، ساعت ۵ بعد از ظهر روز جمعه دوم شهریورماه ۱۳۹۷ در سالن همایش‌های ساپکو برگزار شد. در آغاز این همایش که به مناسبت روز پزشک و عناصر پزشکی در شاهنامهٔ فردوسی برگزار شده بود، دکتر یاحقی مدیر مؤسسهٔ خردسرای فردوسی ضمن خوشامدگویی به مهمانان، دربارهٔ شاهنامه به عنوان اثری که بسیاری از علوم را

شماره ۲۲ - تابستان ۱۳۹۷

کنفرانس «هنر در جامعه» در ونکوور کانادا

سیزدهمین کنفرانس بین‌المللی «هنر در جامعه» از ششم تا هشتم تیرماه ۱۳۹۷ در ونکوور کانادا برگزار شد. محورهای این همایش عبارت بود از: روش دیدن، روش شناختن، روش یادگیری؛ تمرینات آموزشی و یادگیری؛ ادبیات چند متغییری؛ سواد و ادبیات؛ آموزش و پرورش هنر؛ تاریخ هنر؛ هنرهای خلاقانه در علوم انسانی؛ هنر به عنوان خودآزمایی؛ کار دانشجویی هنر، محقق و مدرس آن و... .

مقاله مشترک آقای دکتر محمد جعفر یاحقی، مدیر قطب علمی فردوسی و شاهنامه و خانم دکتر فاطمه ماهوان با عنوان «نگرشی تاریخی - اجتماعی به شاهنامه‌های مصور (مطالعه موردی: نگاره‌های دو شاهنامه بایسنغری و داوری) توسط خانم دکتر ماهوان در این همایش» شد و مورد توجه قرار گرفت.

سفرهای داخلی

سمت روسیه جریان دارد. طول شهر از خوارزم محلّه تا قرشمال محلّه یعنی تا پشت مسجد کبود گنبد به زحمت از هزار و پانصد متر تجاوز می‌کند و عرض آن از پانصد متر در نمی‌گذرد (خسروی، ۱۳۶۷: ۱۸). کلات امروز، بخشی از شهرستان درگز است و به وسیله کوه‌های صیقلی و صاف از همه طرف احاطه شده است و از قدیم‌ترین آیام تاریخ از نظر قدرت سپاهی اهمیت داشته است. (روشنی، ۱۳۶۱: ۱۵۹). قدیمی‌ترین متنی که در آن اکنون از کلات یاد شده، شاهنامه فردوسی است. فردوسی درباره لشکرکشی سپهبد طوس فرمانده سپاه ایران چنین می‌گوید:

گذر بر کلات ایچگونه مکن

کز آن ره روی خام گردد سخن
(فردوسی، ۱۳۷۲، ج ۳: ۲۹/۳۳)

«لسترنج» در کتاب جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی می‌نویسد: «در میان کوهستان، تقریباً نیمه راه ابیورد و مهنه، دژ طبیعی عظیم کلات نادر، منسوب به نادرشاه که گویند گنج‌های خود را در آنجا پنهان می‌داشت، واقع است. ظاهراً از این دژ مستحکم در کتاب مسالک، اسمی برده نشده است و جغرافی‌نویسان قرن سوم و چهارم عرب، اشاره‌ای به آن نکرده‌اند. یاقوت هم نام آن را ضبط نموده است و قدیمی‌ترین کتابی که از آن قلعه منیع اسم می‌برد، تاریخ سلطان محمود غزنوی نوشته «عتبی» است که در ضمن کلام می‌گوید: یکی از امرای نیشابور به «کلات» رفت. این نام در عربی به صورت «قلعه» نوشته می‌شود. حمدالله مستوفی به اجمال از آن چنین گفته است: «قلعه‌ای است در غایت محکمی چنانکه درو کشت و زرع کنند و آب فراوان دارد و جرم قصبه‌ای است در پای آن قلعه و چند پاره دیه است که از توابع آن است». نخستین شهرت کلات در تاریخ از اواخر قرن هشتم است که امیر تیمور

فراز و فرود «قلعه فرود»

شادی شجیعی

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فردوسی مشهد

جهان پر فراز و نشیب است و دشت
گر آیدون که زینجا بیاید گذشت
(فردوسی)

ترم بهار سال ۱۳۹۷، چهارشنبه هر هفته، دانشجویان دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد، درس شاهنامه و متون حماسی را در خدمت استاد، محمد جعفر یاحقی می‌گذراندند. شاهنامه به داستان فرود رسیده بود. به دعوت استاد، کلاس درس بر فراز قلعه فرود برگزار شد. مکانی که جاذبه‌های اساطیری، تاریخی و طبیعی آن، بسیاری از جهانگردان را برای دیدنش برانگیخته است.

دوازدهم اردیبهشت‌ماه از مشهد به سمت شهرستان کلات حرکت کردیم. ابتدای راه در تقاطع جاده کارد به سمت کلات نادری و پانزده کیلومتری شمال شهر مشهد، در روستایی به نام «پاژ» توقف کردیم. در میانه روستای پاژ و در ۵۰۰ متری شمال غرب آن، دو تپه باستانی است که به آثار و بقایای پاژ قدیم مربوط می‌شود و پیشینه تاریخی این منطقه در سده‌های نخستین پس از اسلام تا قرن نهم و دهم هجری را نشان می‌دهد. فردوسی در پاژ به دنیا آمده؛ سپس به طوس نقل مکان کرده است (دکتر محمدجعفر یاحقی، «ادبیات حماسی»، سخنرانی در کلاس شاهنامه و متون حماسی (دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۹۷).

پس از طی مسیر به کلات رسیدیم. «شهر کلات در کرانه شمالی ژرفرود بنا شده است؛ رودی که از هزار مسجد به

از گذشتن از این راه صعب و چند ساعت طی مسیر به قلعه رسیدیم. از قلعه، بقایای اندکی برج مانده است که در میان آن‌ها نشانه‌هایی از دیوارهای سنگی را می‌توان دید.

استاد درس را آغاز کرد. دانشجویان بیت به بیت شاهنامه را می‌خواندند و استاد درباره داستان فرود و قلعه باستانی‌اش توضیح می‌دادند. حماسه و اسطوره با جغرافیا و تاریخ به هم آمیخته بود و داستان فرود از ابتدا تا انتها بازگو شد.

داستان فرود با ۵۵۰ بیت، یکی از کوتاه‌ترین داستان‌های شاهنامه است. اما با همین حجم کم، جزر و مدهای روانی بسیاری را در خود گنجانده است. چنانکه کردارهای دو پهلوان اصلی؛ یعنی فرود و طوس و پهلوانان فرعی‌تر همچون جریره و بهرام و تخوار و بیژن آن‌قدر خوب توصیف شده‌است که هر یک به‌خوبی در برابر ما مجسم می‌شوند. داستان فرود با همه کوتاهی با بهترین تراژدی‌های یونان باستان پهلو می‌زند، اگر نگوییم که از آنها درمی‌گذرد (اسلامی ندوشن، ۱۳۵۴: ۷).

همچنین شجاعت و دلاوری و تسلیم‌ناپذیری مادر دلیر و شیردل فرود که دلدار و همراه راستین او در این نبرد بود، عالی وصف شده است. مادر او را به پیشروی سپاه برادر نویده داد و بر کین‌خواهی پدر ترغیب کرد و سخت به اندیشه فرورفت و خواب بر او مستولی شد و آنچه فرداروز روی خواهد

دژ آن را محاصره کرد و پس از تسخیر و خرابی آن به استحکام و تجدید ساختمانش فرمان داد» (لسترنج، ۱۳۷۷: ۴۲۱).

پیش از ظهر به «قصر خورشید» رسیدیم. «قصر خورشید با چشم‌اندازی دلپذیر و پرشوکت درست در وسط شهر در یک میدانهی وسیع، هر صبح و هر شب همیشه در منظر مردم است» (خسروی، ۱۳۶۷: ۶۲). مرکز شهر «کیود گنبد» نام دارد و چندین محله دارد که نامشان از غرب به شرق چنین است: خوارزم محله یا خروس محله، بازیگر محله، سید محله، فرشمال محله و پایین محله (همان: ۳۴). بزرگ‌ترین بنای کلات، کاخ یا قصر خورشید است که به امر نادرشاه افشار بنا شده است. کاخ در میان باغی قرار دارد که دیوارهای آن تا ارتفاع یک متر از سنگ صاف صیقلی شده بنا شده و رویه بعدی آن از آجر است.

قصر خورشید سه طبقه دارد: زیرزمین، طبقه اول و طبقه دوم. زیرزمین آن دو بخش دارد: بخش مرکزی که بر چهار پایه سنگی استوار است. بخش دیگر، اتاق‌ها و راهروهایی است که به‌صورت مدور بخش مرکزی را فرا گرفته است و می‌توان از طریق آن تمام زیرزمین را دور زد. در زیرزمین کتاب فروشی و نمایشگاه عکس تصویرهای قدیمی کلات و مراحل مرمت آن برپاست و برخی آثار باستانی و اشیای قدیمی کلات را می‌توان در همین مکان دید.

طبقه سوم آن بر اثر زلزله و سهل‌انگاری از بین رفته است. طبق نوشته لکه‌پارت، نویسنده انگلیسی، سنگ‌بنای این قصر را که از مرمر سیاه است و سطح بیرونی کاخ را در بر گرفته است، از مراغه و آذربایجان به کلات آورده‌اند. ساختمان کاخ قریب، به یقین بعد از مراجعت نادرشاه از هندوستان بوده و متعلق به سال ۱۱۵۵ تا ۱۱۶۰ قمری است (روشنی، ۱۳۶۱: ۱۶۰).

ما به سمت مقصد اصلی؛ یعنی قلعه فرود، حرکت کردیم. قلعه فرود در سمت شمال غربی شهر کلات و در حدود یک کیلومتری شمال روستای گرو قرار دارد. ارگ فرود، قلعه‌ای است کاملاً نظامی با دو راه باریک که به زحمت و به صف باید وارد شد. پس

مشهد و بیابان سرخس و قصبه چرم در نزدیکی کلات است. همچنین «در تاریخ به موارد زیادی برمی‌خوریم که سلاطین و زمامداران ایران وقتی که در پیمودن خط حاکمیت خویش به بن‌بست می‌رسیده‌اند، آخرین چاره مقاومت را در مدخل قلعه کلات جست‌وجو می‌کرده‌اند؛ یعنی کلات به همان نحو که از نظر جغرافیایی منطقه‌ای بن‌بست و بی‌رفت‌و‌آمد و دور از دسترس به شمار می‌آید، نقطه امید به بن‌بست کشیده‌شدگان نظامی و سیاسی نیز بوده است» (خسروی، ۱۳۶۷: ۳۶).

دومین احتمال، قلعه فرود گناباد است که در حدود ۶ کیلومتری جنوب شرقی روستای کلات و ۳۰ کیلومتری جنوب غربی مرکز شهرستان و در شرق جاده گناباد - فردوس واقع شده است. شواهدی از جغرافیای تاریخی گناباد نشان می‌دهد که این شهرستان در دوران پیش از اسلام، گذرگاه داخل فلات ایران و قسمت‌های شرقی آن، محل برخورد و میدان جنگ لشکر ایران و توران بوده است. همچنین مشخصات که در کنار این گذرگاه اصلی و جنگی یعنی تنگه کلات، قلعه فرود وجود دارد. در بسیاری از منابع قدیمی به وجود این قلعه در گناباد اشاره شده و داستان مبارزه فرود سیاوش با طوس نوذر را در آن ذکر کرده‌اند. در برهان جامع، فصل نون بعد از کاف عربی می‌نویسد: «کنابد چو سرآمد نام جایی است در خراسان. نزدیک آن کوهی است

داد، به خواب دیده بود؛ دشتی پر از سلاح و مرد جنگی و سرانجام به خون غلتیدن عزیزترین کس و مایه زندگی او، فرود جنگاور (راشد محصل، ۱۳۹۵: ۱۲۷).

داستان فرود در اصل داستانی مربوط به دوره اشکانیان است. فرود و سرگذشت او با واردانس پادشاه اشکانی همانندی‌هایی دارد؛ یعنی داستانی تاریخی است که به آن بعد حماسی داده شده است (صفا، ۱۳۷۴: ۵۶۲). طبق گمانه‌زنی‌های محققان، فرود همان بردان یا واردانس اشکانی است که برادرش گودرز به جنگ با او برخاست. فرود یک شاهزاده سکایی است که در سیستان حکومت مستقلی داشت و بعدها مهرداد اشکانی آن‌ها را شکست داد و منقاد و مطیع دولت اشکانی کرد (بیدمشکی، ۱۳۸۸: ۱۸۱).

فرود آغازکننده جنگ است، اما چون جوان است و داستان او زمینه لازم را جهت تبدیل شدن به یک سوگنامه و تراژدی داراست؛ فردوسی ترجیح داده است که روابط علی و معلولی را در خدمت لحن تراژیک داستان قراردهد، زیرا طوس تند مزاجی، سبک‌مغزی و خیره‌سری از خود نشان می‌دهد. پس اگر این بار نیز به اقتضای طبیعت خود رفتار کند، کار عجیبی انجام نداده است. فرود از یک سو نسب از سیاوش دارد که جوانی نیکونهاد بود و با مرگش داغی بزرگ بر دل‌ها نهاده شد، از سوی دیگر، وابسته جریبه و منسوب به پیران بیشتر از افراسیاب، پدر فرنگیس، نزد ایرانیان آبرو و اعتبار دارد. همه این موارد می‌تواند چهره فرود را به سیمایی اهورایی و آینه‌ای بی‌زنگار بدل کند که جز خوبی و بی‌گناهی از او نمی‌سزد (همان).

موقعیت مکانی قلعه فرود

موقعیت مکانی قلعه فرود، با وجود تحقیقاتی که در این زمینه رخ داده است، باز هم نامعلوم است. طبق مرزبندی شاهنامه، توران در شمال شرق ایران است و سپاه طوس به سمت توران در حرکت بوده است؛ به همین دلیل می‌توان قلعه فرود در کلات نادری را معروف و معتبر دانست که در نزدیکی شهر

ضخامت دیوار قطر تنوره نظیر آسیاب شمالی است. سوم، آسیاب جنوبی که کف آن تنوره سنگی و آثار ساروج در آن ظاهر است. در بالای سه آسیاب، سنگ مسطحی در پناه دیوار قلعه وجود دارد که احتمالاً منزل آسیابان‌ها بوده است. نهر آبی در مجاورت قلعه جریان دارد و از میان سنگ‌های کوچک و بزرگ می‌گذرد و آبشارهایی به ارتفاع ۳ تا ۱۰ متر تشکیل می‌دهد و بالأخره روستای کوچک زو را مشروب می‌کند.

قلعه فرود گناباد مانند قلعه دختر شوراب گناباد یک بنای دوره ساسانی به نظر می‌رسد و دلایل انتساب آن به آن دوره، اول به جهت موقعیت است: اکثر قلعه‌ها منسوب به دوره ساسانی در کنار راه‌های مهم و بر فراز قله‌ها و نقاط صعب العبور ساخته شده است، مانند قلعه فیروزآباد فارس و قلعه دختر شوراب گناباد. دوم به جهت نقشه و فرم است: پلان کلی و جزئی بناهای قلعه فرود کلات گناباد فعلاً به خوبی روشن نیست، ولی تالار مستطیل و ایوان‌ها و راهروها و همچنین سقف‌های آجری و گهواره‌ای که آثارش در این قلعه وجود دارد. سوم از نظر مصالح است: در اکثر بناهای دوره ساسانی به خصوص اوایل آن دوره، سنگ و قلوه سنگ و همچنین آجر به کار می‌رفته و با گچ و ساروج ملاط و اندود می‌شده است. همچنین در و دیوار بعضی از بناهای دوره ساسانی، چون کاخ سروستان، سنگ و در قوس‌ها و سقف‌ها

که جنگ یازده رخ در آن واقع شده». در برهان قاطع در حرف کاف تازی با نون می‌گوید: «گنابد به فتح اول و بای ابجد که رابع باشد و ثانی با الف کشیده و سکون آخر که دال بی نقطه باشد، نام جایی و مقامی است و در آنجا کوهی است که گودرز سردار لشکر کیخسرو آنجا فرود آمده و در آنجا بیژن دو سه برادر پیران را به چند مصاف کشت. بعد از آن ده پهلوان دیگر از تورانیان به دست ده ایرانی کشته گردیدند و هم در آن روز گودرز، پیران را بالای کوه به قتل آورد و این جنگ را جنگ دوازده رخ گویند...» (تابنده، بی تا: ۱۳-۶).

«قلعه فرود در رشته کوه‌های کلات واقع شده و حدود سی کیلومتر تا مرز گناباد فاصله دارد و بر فراز قله کوه مرتفعی بنا شده که راه آن نیز بسیار صعب العبور است و معلوم است که قلعه جنگی بوده و برای دفاع ساخته شده. مزارع سرسبز و خرم و زیبایی در اطراف آن وجود دارد که شاید علت انتخاب آن جا نیز سرسبزی و خوشی هوای آن و دیگری دشواری رسیدن بدانجا بوده است» (همان: ۴۷).

آثار به جای مانده از قلعه فرود گناباد در حال حاضر سه قسمت دارد: اول آسیاب‌های تک زو که این آسیاب‌ها در اواخر قسمت جنوبی تک، هر یک به فاصله ۳۰ متر از دیگری قرار دارد، قسمت‌های اعظم آنها از بین رفته است و فقط تکه‌هایی از تنوره‌های آن باقی مانده است. دوم، آسیاب وسط که از نظر

منابع

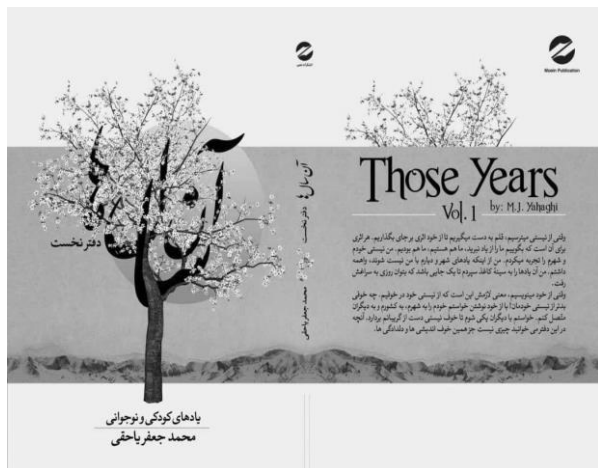
- اسلامی ندوشن، محمد علی. (۱۳۵۴). «فراز و فرود داستان فرود (تصحیح بنیاد شاهنامه فردوسی)»، *مجله ادبیات و زبان‌ها*، شماره ۱۲۵، صص ۷-۹.
- بیدمشکی، مریم. (۱۳۸۸). «قلعه فرود در فراسوی اسطوره». *مجله پاژ، ادبیات و زبان‌ها*. شماره ۵. صص از ۱۷۳-۱۸۴.
- تابنده، سلطان حسین. (بی تا). *از گناباد بژنو: سفرنامه*. (بی تا).
- خسروی، محمد رضا. (۱۳۶۷). *کلات نادری*. مشهد: آستان قدس رضوی.
- راشد محصل، محمد تقی. (۱۳۹۵). «فرود قربانی تندخویی و کوته بینی توس»، *مجله پاژ، ادبیات و زبان‌ها*. بهار. شماره ۲۱. صص ۱۱۳-۱۳۴.
- روشنی زعفرانلو، قدرت الله. (۱۳۶۱). «دو سفرنامه کلات». *مجله فرهنگ ایران زمین*. شماره ۲۵. صص ۲۰۵-۱۵۵.
- زمانی، عباس. (۱۳۵۱). «قلعه فرود گناباد (برگی مشهود از یک داستان باستانی)». *مجله بررسی‌های تاریخی*. شماره ۴۲. صص ۲۵-۴۴.
- صفا، ذبیح‌الله. (۱۳۷۴). *حماسه‌سرایی در ایران باستان*. تهران: فردوسی.
- لسترنج، گای. (۱۳۷۷). *جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی*. ترجمه محمود عرفان. تهران: علمی فرهنگی. چ سوم.
- یاحقی، محمد جعفر. (۱۳۹۷). «شاهنامه و متون حماسی». سخنرانی در کلاس شاهنامه و متون حماسی. دانشگاه فردوسی مشهد، پانزدهم اردیبهشت.

آجر به کار رفته و این امر در قلعه فرود نیز صورت گرفته است. چهارم از نظر سفال‌های لعاب‌دار است: علاوه بر آجرهای فراوان تعدادی سفال‌های ساده و لعاب‌دار در سطح قله، کم و بیش پراکنده است که در بین آنها غالب سفال‌های لعاب‌دار ترک‌خورده با سفال‌های ساسانی قابل مقایسه است (زمانی، ۱۳۵۱: ۳۸-۳۷).

قلعه فرود کلات گناباد، با دلایلی که ذکر شد، یکی از احتمال‌های قلعه فرود شاهنامه است، اما تا زمانی که تحقیقات بیشتری مثل حفاری‌های دقیق عملی در آن انجام نگردد و دلایل واضح و روشنی به دست نیاید، نمی‌توان تاریخ آن را به‌طور دقیق مشخص کرد، زیرا با وجود اینکه اشعار فردوسی و قهرمانان شاهنامه او ظاهراً مربوط به دوره هخامنشیان می‌باشند، دلایل روشنی که بتواند قلعه را به قبل از دوره ساسانی نسبت دهد، در دسترس نیست (زمانی، ۱۳۵۱: ۳۷)؛ همچنین نسبت به قلعه فرود کلات نادری، نمی‌توان حکم قطعی داد و شاید به جهت موقعیت توران که در شمال شرق ایران بوده و سپاه طوس به سمت توران در حرکت بوده است، بتوان احتمال معروف و معتبرتری دانست. در نهایت، صرف نظر از اینکه قلعه فرود بر فراز کدامین کوه در نقشه جغرافیا استوار بوده است، بازخوانی روایت بی‌بدیل شاهنامه فردوسی از داستان فرود بر فراز و فرود دشت‌های شگرف، خاطره ادبی - دانشی بی‌تکراری بود که به لطف استاد دانشمند و خوش‌ذوق، جناب آقای دکتر یاحقی در قاب ذهن دانشجویان و پژوهشگران شاهنامه فردوسی نقش بست و سفری یک‌روزه به قلب شعر و حماسه و تاریخ و طبیعت پیوست.

معرفی کتاب

خواسته بودند، در رشته طبیعی تحصیل کند و او بر سرِ علاقه خود پای فشرده بود و برای تحصیل در رشته ادبی به مشهد آمده بود. سال‌های تلخ و شیرینی از درس خواندن و دوستی‌ها و شاگردی‌ها و دانش آموختن‌ها. قبول شدن در کنکور و رفتن به دانشگاه فردوسی و آشنایی با استادان بزرگ ادبیات فارسی در این دفتر آمده است.

در میان بازگو کردن این خاطرات، شرح فضای سیاسی و اجتماعی شهر مشهد که نویسنده آن را با جزئیات کامل بیان می‌کند، نشان از تعهد وی به مخاطب و جامعه است که از یک زندگی‌نامه و مسائل شخصی فراتر می‌رود. بخش پایانی کتاب *آن سال‌ها* به روایت تصویر است از سال ۱۳۳۸ تا ۱۳۵۲.

دیوان نثری تونی

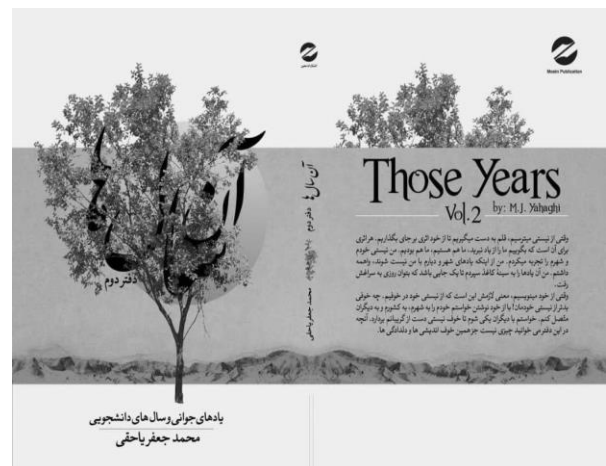
مقدمه، تصحیح و تحقیق: محمد باقر یاحقی، به کوشش، ویرایش و بازبینی دکتر محمد جعفر یاحقی، تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۶، ۴۳۹ صفحه.

چنانکه در مقدمه مصحح آمده است، «نثری تونی از شاعران شیعه مذهب و توانای قرن دهم هجری و معاصر شاه طهماسب اول صفوی (جلوس: ۹۳۰ ه. وفات: ۹۸۳) است که نام و یاد او در بسیاری از تذکره‌های شعرا ضبط شده است.» در این تصحیح ابتدا به زندگی و وفات نثری تونی پرداخته شده؛

آن سال‌ها

محمد جعفر یاحقی، جلد اول: یادهای کودکی و نوجوانی، جلد دوم: یادهای جوانی و سال‌های دانشجویی، تهران: معین، ۱۳۹۶، ۸۳۹ صفحه.

دفتر نخستین *آن سال‌ها* که سال‌ها پیش به چاپ رسیده است، حاصل یادهای کودکی و نوجوانی نویسنده است. مجموعه خاطرات وی از زادگاهش فردوس که آن را در توکیو نوشته است. وی در سرآغاز این کتاب می‌نویسد: «در این یک ماه، چشم از دیدار خیره‌کننده توکیو فروبستم تا تون از یادرفته را دوباره در صحنه یادهای خود زنده کنم. من در قلب تپنده توکیو، تون از تپش‌افتاده را دوباره به عرصه یادهای خود فراخواندم تا در دوردست غربت، «خود را از یاد ببرم». این کتاب در ۲۱ فصل خاطرات زلال نویسنده را از خانواده و دوستان و تحصیل وی تا سال پنجم دبستان بیان می‌کند. تا جایی که او برای ادامه تحصیل خود در رشته مورد علاقه‌اش یعنی رشته ادبی از تون به مشهد سفر می‌کند. پایان این دفتر به واژه‌نامه گویش فردوس اختصاص دارد که معانی واژه‌های به کار رفته در این دفتر را در خود گنجانده است.

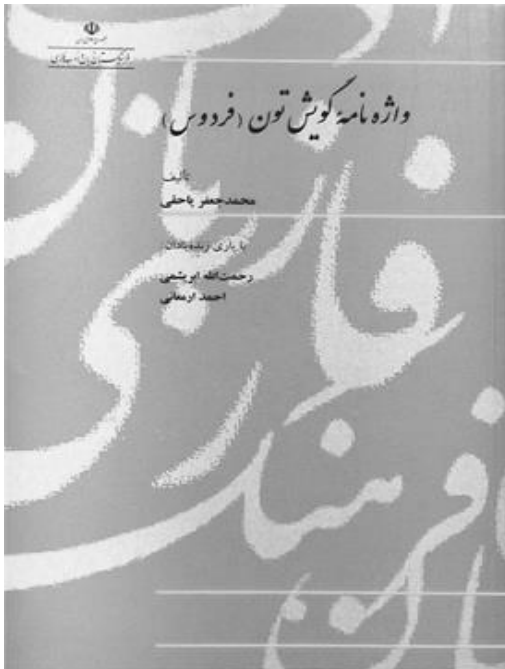

دفتر دوم *آن سال‌ها* که ادامه دفتر نخستین است و از فصل ۲۲ آغاز می‌شود، به یادهای جوانی و سال‌های دانشجویی نویسنده اختصاص دارد. از همان سالی که او علی‌رغم میل خانواده‌اش که از او

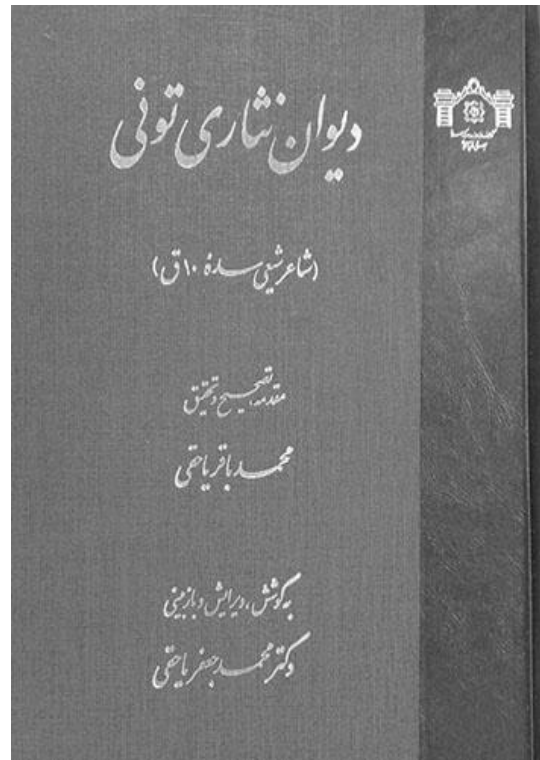
دیگر مناطق آشنا نباشند؛ بنابراین واژه‌نامه‌ها برای فهم معانی گویش‌ها بسیار مفید است.

واژه‌نامه گویش تون (فردوس) نیز یکی از کتاب‌هایی است که ما را با گویش این منطقه آشنا می‌کند. نویسنده در مقدمه کتاب می‌گوید: «مردمان تون از ایرانیان نژاده و فارسی‌زبانان اصیل‌اند که حتی در طول تاریخ دراز خود، تا قبل از زلزله کمتر با اقوام و طوایف و نژادهای دیگر در آمیخته بودند. بنابراین زبان آنان هم به مانند نژادشان، پاک و دست‌نخورده باقی مانده و ویژگی‌های کهن و باستانی خود را تا حدود زیادی حفظ کرده است.» وی سپس درباره اهمیت گویش‌ها می‌گوید: «امروز زمان مویه بر مرگ زبان‌ها و گویش‌ها و واژه‌ها فرارسیده است.» وی در ادامه توضیح می‌دهد: «گویش تون (فردوس) از شاخه گویش‌های مرکزی ایران است که به دلایل گوناگون جغرافیایی و تاریخی، دست‌نخورده باقی مانده و به همین جهات ارزش‌های فراوان زبانی و فرهنگی خود را حفظ کرده است.»

نویسنده پس از توضیح درباره موقعیت جغرافیایی تون ابتدا جنبه‌های زبانی (نکته‌های آوایی، دستوری، افعال، اتباع یا واژه‌های مهم، ترکیبات، لغات و مفردات) و سپس به

سپس به آثار نثری و نکته‌های شعری او (ذکر تون در شعر وی، سبک شعری، مکتب وقوع در شعر او، شیوه هندی و حافظانه‌های شعر وی) اشاره شده و در ادامه به مضامین و ترکیبات بدیع شعری، گویش محلی، اندیشه و اخلاق اسلامی شعر نثری تونی پرداخته شده است.

بخش دیگر این کتاب به دیوان نثری و شیوه تصحیح آن اختصاص دارد. آوردن غزلیات، قصاید و ترکیب‌بندهای نثری تونی همراه با توضیحات آنها بخش دیگر کتاب است. در دو بخش پایانی نمایه‌های فهرست اشعار و عبارات عربی، فهرست لغات و ترکیبات، نمایه عام و کتاب‌نامه مقدمه و توضیحات آورده شده است.

واژه‌نامه گویش تون (فردوس)

محمد جعفر یاحقی، تهران: آثار، ۱۳۹۶، ۴۸۵ صفحه.

زبان یکی از مهم‌ترین راه‌های ارتباطی است. زبان‌ها با توجه به موقعیت جغرافیایی، تاریخی و اجتماعی تغییر می‌کنند و گویش‌ها پدید می‌آیند. این گویش‌ها ممکن است برای ساکنان

شماره ۲۲ - تابستان ۱۳۹۷

مسلك‌های متعارض، حكایت از سلوکی ظریفانه در تعاملات اجتماعی دارد.»

جزیره بی‌آفتاب

یادداشت‌های یک سال زندگی در بریتانیا و سفر به برخی کشورهای اروپای غربی، محمد جعفر یاحقی، چاپ دوم، تهران: ۱۳۹۷، ۲۲۰ صفحه.

چنانکه در مقدمه کتاب آمده است، این کتاب حاصل نخستین تجربه نویسنده از زیستن طولانی مدت وی در خارج از کشور است. وی در سال ۱۳۶۹ برابر با ۱۹۸۵ به همراه خانواده برای فرصت مطالعاتی به انگلستان می‌رود و خاطرت روزانه خود را می‌نویسد. در این کتاب از هیچ منبعی استفاده نشده است و همگی حاصل دیده‌ها و شنیده‌ها و آگاهان به این کشور است. وی در مقدمه کتاب می‌گوید: «کمبریچ انگلستان با دانشگاه پراوازه‌اش» «همار» ، پیشتازی جهانی با هاروارد رقابت تنگتنگی داشت و سرانجام سال گذشته رقیب را پشت سر گذاشت و بر سکوی اولی نشست، تأثیر ژرفی بر ذهن و اندیشه و سامان معلمی من بر جای گذاشت؛ به طوری که از یک طرف پای مرا به به سفرها علمی دور و دراز خارجی باز کرد و از طرف دیگر، دریچه‌ها خودآگاهی و معرفت به رویم گشود...»

این کتاب در ۵۶ ، جزئیات سفر نویسنده به انگلستان را برای مخاطب بازگو می‌کند. فصل آخر این کتاب، تصاویری از این کتاب را نشان می‌دهد.

جنبه‌های فرهنگی گویش تون پرداخته است. ادامه این کتاب به واژه‌نامه گویش تون به صورت الفبایی اختصاص دارد.

دیهم هفتاد (مهرنامه دکتر محمد جعفر یاحقی)

به خواستاری و اشراف محمد فتوحی، سلمان ساکت و اصغر ارشاد سرابی، چاپ اول، بهار ۱۳۹۷، تهران: سخن.

این کتاب مجموعه مقالات تخصصی، یادداشت‌ها و خاطراتی است که به مناسبت بزرگداشت استاد محمد جعفر یاحقی به چاپ رسیده است. در این کتاب ۱۱ مقاله با موضوع «حماسه و شاهنامه»، ۱۰ مقاله با موضوع «شعر کلاسیک»، ۴ مقاله با موضوع «نثر فارسی»، ۸ مقاله با موضوع «زبان و دستور»، ۷ مقاله با موضوع «نقد ادبی» و ۱۷ مقاله با موضوع «درباره استاد» به چاپ رسیده است.

در مقدمه این کتاب آمده است: «دکتر محمد جعفر یاحقی نامی آشناست برای مردمی که به زبان فارسی و ادبیات و فرهنگ ایران شهری عشق می‌ورزند. او از انگشت‌شمار دانشگاهیانی شناخته می‌شود که پایگاه اجتماعی و فرهنگی ویژه‌ای در میان فرهنگ‌دوستان بیرون از دانشگاه دارد. در زبان فارسی اندک‌اند محققان و دانشگاهیانی که هم کار علمی می‌کنند و هم در بیرون دانشگاه دارای پایگاه اجتماعی ممتاز باشند». در ادامه ذکر شده است: «پنجاه سال پویش و پژوهش در فراز و نشیب‌های سیاسی و فرهنگی و در میانه مرام و

شماره ۲۲ - تابستان ۱۳۹۷

کلاس های فوق برنامۀ قطب علمی فردوسی و شاهنامه

سنایی پژوهی

سلسله جلسات سنایی پژوهی از مردادماه ۱۳۹۷ در قطب علمی فردوسی و شاهنامه، با مدیریت و تدریس دکتر سیدمهدی زرقانی و حضور دکتر محمد جعفر یاحقی برگزار شده است.

خوانش غزلیات سنایی با توضیح درباره نکتہ های زیبایی شناسی ابیات، معرفی مقالات مربوط به اندیشه های سنایی و چگونگی بازتاب آن در اشعار وی از مباحث این جلسات است.

شاهنامه خوانی

خوانش شاهنامه که از سال های پیش در قطب علمی فردوسی و شاهنامه آغاز شده است، با مدیریت دکتر حمید طبسی و حضور دکتر محمد جعفر یاحقی همچنان ادامه دارد. توضیح درباره معانی و مفاهیم ابیات شاهنامه، شناخت اسطوره ها، آیین ها و آداب و رسوم مندرج در شاهنامه و... از مباحث این جلسات است.

جلسات ادبیات و هنر

سلسله جلسات ادبیات و هنر با همکاری قطب علمی فردوسی و شاهنامه و انجمن ترویج زبان و ادبیات فارسی خراسان با مدیریت دکتر فاطمه ماهوان و حضور دکتر محمد جعفر یاحقی ادامه دارد. جلسات برگزار شده ادبیات و هنر به شرح زیر است:

- آوای رنگین پارچه با حضور پوران نصیریان، هنرمند آرپ - پو.
- سیر تحلیلی مکاتب دوران میانه نگارگری ایران با حضور امیر اقبال حیدرپور، عضو هیئت علمی مؤسسه آموزش عالی فردوس.
- سبک شناسی در تاریخ نگارگری نقاشی ایرانی، از قاجار تا معاصر با حضور علیرضا کریمی، عضو هیئت علمی مؤسسه آموزش عالی فردوس.
- تحلیل بصری موجودات خیالی در عجایب نامه ها با حضور فاطمه روشن، کارشناس ارشد ارتباط تصویری.

- جایگاه ادبیات فارسی در مجموعه آثار محمود فرشچیان با حضور امیر رضایی نبرد، دانشجوی دکتری تاریخ تطبیقی و تحلیلی هنر اسلامی دانشگاه تهران، فرشچیان پژوه.

- تطابق آثار استاد فرشچیان با آیات قرآن مجید با حضور دکتر هاشم طلائیان بجستانی، عضو افتخاری آکادمی اروپا.

- جایگاه نوشتار و تصویر در نخستین شاهنامه های مصور ایران با حضور دکتر سحر چنگیز، مدرس مؤسسه غیرانتفاعی فردوس مشهد و دانشگاه بین المللی امام رضا (ع).

جلسات کارگروه ادبیات کودک

سلسله جلسات ادبیات کودک با مدیریت دکتر محمد جواد مهدوی در نیم سال گذشته نیز فعالیت های خود را ادامه داده است. نمایش و تحلیل فیلم «بازی های مرگ»، بیستم و بیست و هفتم فروردین ماه ۱۳۹۷. تحلیل گر: دکتر رؤیا یداللهی شاهراه.

- نمایش و تحلیل انیمیشن «جمشید و خورشید»، سوم و دهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷. تحلیل گر: دکتر محمد جواد مهدوی - نمایش و تحلیل انیمیشن «انیمیشن کوکو»، هفدهم و بیست و چهارم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷. تحلیل گر: المیرا حسن زاده.

- نمایش و تحلیل انیمیشن «عملیات آجیلی»، سی و یکم اردیبهشت ماه و هفتم خردادماه ۱۳۹۷. تحلیل: دکتر نجمه بهمدی.

متون ادبیات باستان

این جلسات به خوانش متن «روایت پهلوی» اختصاص دارد. خوانش متن، بررسی و ریشه شناسی واژگان و تحلیل محتوایی این متن را خانم فاطمه جهان پور بر عهده دارد. در نیم سال گذشته از نیمه های فصل ۴۸ تا پایان فصل ۶۲ خوانده شده است. در این نیم سال، فصل ۶۵ «روایت پهلوی» در حال خوانش و بررسی است.

حماسه ها و اساطیر جهان

سلسله جلسات حماسه ها و اساطیر جهان با تدریس محمد بیانی، دانشجوی دکتری زبان و ادبیات حماسی از سال گذشته آغاز شده است. خوانش و بررسی حماسه ها و اسطوره های دیگر ملل از برنامه های این سلسله جلسات است. حماسه «بیوولف» از دوره انگلستان باستان و حماسه «میلتون»، از متونی است که در این نشست ها خوانش و بررسی شده است.

دریغ‌ها و یادها

ایشان از سال ۱۳۵۳ اشاره کرد و دربارهٔ ویژگی‌های اخلاقی و علمی وی سخن گفت.

دکتر ابوالقاسم قوام، مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی نیز پس از برشمردن ویژگی‌های برجستهٔ علمی و اخلاقی دکتر وحیدیان کامیار، پیشنهاد داد که مسئولان شهر مشهد، برای تثبیت نام این استاد بزرگ، خیابان یا تالاری را به نام ایشان نام‌گذاری کند.

دکتر مهدخت پورخالقی چترودی نیز دربارهٔ ویژگی‌های علمی و اخلاقی و روحیهٔ مهربان دکتر وحیدیان کامیار سخن گفت. وی همچنین با نقل خاطراتی از هم‌سفری با دکتر وحیدیان، فضایل علمی و اخلاقی ایشان را برشمرد.

دکتر مریم صالحی‌نیا که از بنیان این مراسم بود و سال‌ها در محضر دکتر وحیدیان کامیار شاگردی کرده‌است، با اندوه بسیار از استادش سخن گفت و ایشان را استادی عنوان کرد که با صبوری و مهربانی دانشجویانش را راهنمایی می‌کرد و از راه‌دادن آن‌ها به باغی که پرورده بود، دریغ نداشت.

این کتاب شامل یادداشت‌های استادان، دانشجویان و خانوادهٔ دکتر وحیدیان کامیار است که به یادبود ایشان چاپ شده‌است.

در پایان این مراسم، دو نهال درخت افرا به یاد دکتر وحیدیان کامیار و دکتر رضا انزایی‌نژاد در یکی از محوطه‌های دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی نشاندند.

«با روشنای آسمان»

مراسم یادبود دکتر تقی وحیدیان کامیار در دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی

مراسم یادبود دکتر تقی وحیدیان کامیار، استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد، ساعت ۱۰ صبح روز چهارشنبه، شانزدهم اسفندماه ۱۳۹۶ در تالار دکتر شریعتی دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی برگزار شد. در این مراسم که استادان و دانشجویان زبان و ادبیات فارسی و خانوادهٔ دکتر وحیدیان کامیار حضور داشتند، از ویژگی‌های علمی و اخلاقی ایشان سخن گفته شد.

در آغاز این مراسم، دکتر سلمان ساکت، رییس انجمن مفاخر دانشگاه فردوسی دربارهٔ ویژگی‌های علمی دکتر وحیدیان سخن گفت. وی دکتر وحیدیان را استادی نوآور معرفی کرد که در تمام آثار او نشانه‌های این نوآوری مشهود است.

دکتر محمد جعفر یاحقی، مدیر قطب علمی فردوسی و شاهنامه نیز دکتر وحیدیان کامیار را از دو جنبهٔ انسانی و علمی ستود و اظهار داشت: دکتر وحیدیان دارای حُسن خلق بود. این نشان‌دهندهٔ آن است که علم در وجود وی به بار نشست. عالمی که با عملش همراه بود. تحقیقات دکتر وحیدیان در زمینهٔ دستور زبان، بدیع و عروض، بسیار مهم است. وی ادامه داد: مسائلی که دکتر وحیدیان در دستور و عروض و مسائل زبانی مطرح کرده، همه تازه و نوآیین است. دکتر یاحقی همچنین به وفاداری دکتر وحیدیان کامیار به فرهنگ مشهد و لهجهٔ مشهد اشاره کرد و اظهار داشت: ایشان به حفظ لهجهٔ مشهدی بسیار اهمیت می‌داد و اینکه هرکس باید هویت خود را حفظ کند. چیزی که امروزه فراموش شده‌است.

سخنران دیگر این مراسم، دکتر محمدحسین دیانی، دوست و همکار قدیمی دکتر وحیدیان، به ذکر پیشینهٔ دوستی خود با

شماره ۲۲ - تابستان ۱۳۹۷

دانشگاه‌های کشورهای مصر، پاکستان و سوریه بود». صالحی فقدان این چهره ماندگار و استاد مبرز ادبیات فارسی را به جامعه علمی و دانشگاهی، اصحاب فرهنگ و مردم شریف خراسان صمیمانه تسلیت گفت و از خداوند متعال برای آن نیکمرد وارسته، علو درجات و رحمت واسعه و صبر و شکیبایی بازماندگان را مسئلت کرد.

دکتر محمد کافی، رییس دانشگاه فردوسی مشهد نیز با ارسال پیامی، درگذشت این استاد فرهیخته زبان و ادبیات فارسی را تسلیت گفت. در این پیام آمده است:

«از شمار دو چشم یک تن کم

وز شمار خرد هزاران بیش

دانشگاه فردوسی مشهد در اندوه از دست دادن شادروان دکتر سید محمد علوی مقدم، یکی از استادان پیشکسوت گروه زبان و ادبیات فارسی و چهره ماندگار کشور به سوگ نشسته است. این جانب مراتب تأثر و اندوه خود را نسبت به درگذشت این استاد برجسته ابراز نموده و ضمن عرض تسلیت به خانواده ایشان و جامعه دانشگاهی، از خداوند متعال برای آن مرحوم، غفران و رحمت الهی و برای بازماندگان صبر و شکیبایی خواستارم.»

قطب علمی فردوسی و شاهنامه نیز درگذشت این استاد والامقام را به خانواده محترم، استادان زبان و ادبیات فارسی و دانشجویان ایشان تسلیت می‌گوید.

از شمار خرد هزاران بیش

زنده یاد استاد دکتر سید محمد علوی مقدم

هم به سلسله رفتگان پیوست

سید محمد علوی مقدم در ۲۹ آبان سال ۱۳۱۱ در سبزوار به دنیا آمد. در سال ۱۳۴۰ در رشته دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران پذیرفته شد. از کتاب‌های این استاد برجسته زبان و ادبیات فارسی می‌توان در قلمرو بلاغت، جلوه جمال (نمونه اعلا بلاغت قرآن)، بررسی آیات حج در قرآن مجید، معانی و بیان، بیست مقاله و تطور علوم بلاغت را نام برد. وی در سال ۱۳۸۲ به عنوان چهره ماندگار زبان و ادبیات فارسی برگزیده شد.

زنده یاد استاد علوی مقدم استاد راهنمای بیش از ۶۰ رساله دکتری و کارشناسی ارشد بوده است. مرحوم استاد علوی مقدم پس از بیماری عفونت ریوی و بستری شدن در یکی از بیمارستان‌های شهرستان سبزوار، سرانجام صبح پنجشنبه، پنجم مهرماه ۱۳۹۷ در ۸۶ سالگی درگذشت.

سید عباس صالحی، وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در پیام تسلیت خود با بیان اینکه درگذشت استاد برجسته زبان و ادبیات فارسی، مرحوم سید محمد علوی مقدم موجب تألم و تأثر است، گفت: «این چهره ماندگار علوم انسانی در خاندانی متقی و اصیل پرورش یافت و حاصل این تلاش‌ها و ممارست‌های مستمر او در مسیر تحصیل، بیش از پنج دهه افتخار کسوت معلمی و استادی از روستاهای سبزوار تا بزرگترین دبیرستان شهر و از دانشگاه فردوسی مشهد تا

بسمه تعالی

شماره: ۷۳۱۵

تاریخ: ۱۳۹۷/۲/۲۲

جناب آقای دکتر سیدمهدی زرقانی
استاد محترم دانشکده ادبیات و علوم انسانی
موضوع: در خصوص انتصاب آقای دکتر سیدمهدی زرقانی به
عنوان مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی

با سلام و احترام،

بنا به پیشنهاد شماره ۴۱ مورخ ۱۳۹۷/۱/۱۹ رئیس
محترم دانشکده ادبیات و علوم انسانی، به موجب این
حکم با حفظ وظایف آموزشی و پژوهشی به مدت دو سال
به عنوان مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی این دانشکده
منصوب می‌شوید. ضروری است برنامه مدون گروه را
منطبق بر رویکردهای آموزشی و پژوهشی دانشکده و
براساس سند راهبردی دانشگاه تهیه و اجرای آن را با
بهره‌گیری از خرد جمعی در فضایی آکنده از همدلی و
وفاق در اولویت کاری خود قرار دهید. توفیق روزافزون
شما را از خداوند متعال خواستارم. /ع

محمد کافی
رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی